

Ref 47**Fråga om förutsättningar för dödförklaring med stöd av 1 och 4 §§ lagen om dödförklaring.**

1 och 4 §§ lagen (2005:130) om dödförklaring

Högsta förvaltningsdomstolen meddelade den 2 oktober 2024 följande dom (mål nr 6460-23).

Bakgrund

1. En person som är försvunnen och kan befaras vara död får dödförklaras efter ansökan av en anhörig. Proceduren för dödförklaring, och hur nära inpå ett försvinnande en dödförklaring får ske, beror bl.a. på omständigheterna kring försvinnandet. Dödförklaring får ske omedelbart när det är utrett att den försvunne är död. Om så inte är fallet får dödförklaring ske först efter det att Skatteverket har utfärdat en kungörelse i ärendet, vilket i vissa i lagen särskilt beskrivna situationer får ske antingen omedelbart vid försvinnandet eller tidigast ett år efter försvinnandet. I övriga situationer får frågan om dödförklaring tas upp tidigast fem år efter försvinnandet. Det här målet rör dödförklaring efter femårsfristen.

2. A.S. ansökte 2022 om dödförklaring av sin pappa, S.S. Han uppgav att pappan åkte till Irak på en affärsresa någon gång under 2005 eller 2006 och inte har hörts av sedan juli eller augusti 2006. Enligt ansökan har en anhörig i Irak uppgett till familjen att S.S. kort därefter tillfångatagits av en milisgrupp och dödats. Kvar i Sverige lämnade han sin fru och två minderåriga barn, däribland A.S. Försvinnandet rapporterades till Utrikesdepartementet som genom den svenska ambassaden och irakiska myndigheter gjorde försök att hitta S.S., men utan framgång.

3. Skatteverket avslog ansökan med följande motivering. Enbart det förhållandet att anhöriga inte kan komma i kontakt med en släkting innebär inte att personen är försvunnen i den mening som avses i bestämmelserna om dödförklaring. Det är oklart vad som har hänt S.S. I avsaknad av ytterligare dokumentation och information kan det inte med tillräcklig säkerhet antas att S.S. är försvunnen och kan befaras vara död.

4. A.S. överklagade till Förvaltningsrätten i Stockholm som avslog överklagandet. Förvaltningsrätten konstaterade att det har förflutit lång tid sedan S.S. anmäldes försvunnen och att det saknas skäl att ifrågasätta att han inte har hörts av sedan dess. Kraven för att det ska anses utrett att en person har försvunnit och avlidit är emellertid högt ställda. Trots intensiva försök att få fram

information via svenska och irakiska myndigheter saknas närmare upplysningar som kan bringa klarhet i vad som har hänt S.S. Enligt förvaltningsrätten kunde det därför inte anses vara utrett med tillräcklig styrka att han har försvunnit och kan befaras ha omkommit.

5. A.S. överklagade vidare till Kammarrätten i Stockholm som inledningsvis uttalade att det för dödförklaring får anses vara tillräckligt att det görs antagligt att någon som är försvunnen är död. Kammarrätten konstaterade därefter att det vid tiden för prövningen hade förflutit 17 år sedan S.S. senast hördes av och anmälades försvunnen. Trots att Utrikesdepartementet tillsammans med svenska ambassaden i Bagdad och irakiska myndigheter under några år försökt få klarhet i försvinnandet har det inte gått att få någon information om var S.S. befinner sig och det finns inga tecken på att han lever. Enligt domstolen fanns det inte heller några omständigheter som gav anledning att tro att S.S. försvunnit frivilligt. Mot den bakgrunden bedömde kammarrätten att S.S. får anses vara försvunnen och kan befaras vara död i den mening som avses i bestämmelserna om dödförklaring. Frågan om dödförklaring kunde därför tas upp till prövning och målet visades åter till Skatteverket för vidare handläggning.

Yrkanden m.m.

6. Skatteverket yrkar att kammarrättens dom ska upphävas och förvaltningsrättens dom fastställas.

7. A.S. anser att överklagandet ska avslås.

Skälen för avgörandet

Frågan i Högsta förvaltningsdomstolen

8. Frågan är under vilka förutsättningar en person kan dödförklaras med stöd av 1 och 4 §§ lagen (2005:130) om dödförklaring.

Rättslig reglering m.m.

9. Av 1 § lagen om dödförklaring framgår att om någon som är försvunnen kan befaras vara död, får han eller hon dödförklaras enligt lagen.

10. Enligt 2 § får den försvunne dödförklaras omedelbart, om det är utrett att han eller hon är död.

11. Av 3 § första stycket framgår att om det inte är utrett att den försvunne är död men det med hänsyn till omständigheterna kring försvinnandet och vad som i övrigt är känt finns en hög grad av sannolikhet för att han eller hon är död, får frågan om dödförklaring tas upp tidigast ett år efter försvinnandet. I andra stycket anges att

har försvinnandet skett i samband med en naturkatastrof eller under liknande omständigheter och finns det en mycket hög grad av sannolikhet för att den försvunne är död, får frågan om dödförklaring enligt första stycket tas upp omedelbart.

12. Enligt 4 § får i andra fall än dem som avses i 2 och 3 §§ frågan om dödförklaring tas upp tidigast fem år efter försvinnandet.

13. Enligt 6 § ska Skatteverket inhämta yttrande från bl.a. den försvunnes make och närmaste släktingar, om inte särskilda skäl talar emot det. Av 7 § följer att Skatteverket, i fall som avses i 3 och 4 §§, ska utfärda kungörelse med visst innehåll innan beslut om dödförklaring fattas.

Högsta förvaltningsdomstolens bedömning

Vad krävs för dödförklaring enligt 1 och 4 §§ lagen om dödförklaring?

14. Den grundläggande förutsättningen för att någon ska dödförklaras är enligt 1 § lagen om dödförklaring att personen i fråga är försvunnen och kan befaras vara död. I 2–4 §§ finns närmare bestämmelser om de beviskrav och tidsfrister som gäller för att dödförklaring ska få ske. Om inte någon av de situationer som anges i 2 och 3 §§ är för handen gäller enligt 4 § att frågan om dödförklaring får tas upp tidigast fem år efter försvinnandet.

15. Tidsfristerna för dödförklaring i 2 och 3 §§ är betydligt kortare än den som anges i 4 §. För att tidsfristerna i 2 och 3 §§ ska vara tillämpliga krävs att det är utrett att den försvunne är död eller att detta kan fastställas med mycket hög eller hög grad av sannolikhet. I de fall som omfattas av 4 § anges inget särskilt beviskrav, utan i dessa fall gäller endast den grundläggande förutsättningen i 1 § att personen är försvunnen och kan befaras vara död.

16. I förarbetena anges att bestämmelserna i 2 och 3 §§ inte kan tillämpas om en person har försvunnit utan att det finns några som helst tecken på vad som har inträffat. Detsamma gäller om det visserligen finns viss utredning om försvinnandet men bevisningen med hänsyn till de beviskrav som uppställs i dessa bestämmelser inte är tillräckligt stark. Av detta skäl måste det enligt förarbetena finnas en regel om dödförklaring som blir tillämplig i de fall som inte täcks av övriga bestämmelser. Vidare diskuteras vilken tidsfrist som då ska gälla. Det uttalas därvid att den tidigare gällande tidsfristen om tio år stammade från en tid då samhällets villkor var helt annorlunda än dagens. Det framhålls också att det numera är avsevärt enklare att efterforska saknade personer och svårare att utan myndigheternas vetskap emigrera till ett annat land eller byta identitet. Mot den bakgrunden ansågs att den då gällande tioårsfristen borde halveras (prop. 2004/05:88 s. 19).

17. Enligt Högsta förvaltningsdomstolen talar såväl lagstiftningens utformning som förarbetena för att det ska vara möjligt att dödförklara någon med stöd av 1 och 4 §§ lagen om dödförklaring även när omständigheterna kring försvinnandet och vad som därefter har skett med den försvunne är oklara. Intresset av att dödförklaringar inte sker felaktigt ska i dessa fall – i stället för genom tillämpning av ett förhöjt beviskrav – tillgodoses genom att en längre tidsfrist tillämpas. Enligt Högsta förvaltningsdomstolen får bestämmelserna förstås så att frågan om dödförklaring ska kunna tas upp när en person har varit försvunnen i fem år om det med hänsyn till omständigheterna inte rimligen kan antas att personen lever.

18. För att i möjligaste mån undvika att dödförklaringar sker felaktigt måste denna bedömning dock bygga på en robust utredning. Den sökande måste därför lämna uppgifter kring själva försvinnandet, där eventuella utredningar från myndigheter kan vara av särskild betydelse för att bidra till bilden av vad som hänt den försvunne. Även information om den försvunnes arbete, ekonomi, familjeförhållanden, livssituation och mående i övrigt vid tiden för försvinnandet kan vara av intresse, eftersom sådana uppgifter kan ge ledning vid bedömningen av om det kan finnas skäl för personen i fråga att hålla sig undan. Vid bedömningen har det också betydelse vad som är känt om den försvunne efter tidpunkten för försvinnandet, t.ex. om det finns uppgifter som tyder på att den försvunne senare varit i livet eller tvärtom på att han eller hon kan ha förolyckats. I möjligaste mån ska sökanden lämna in dokumentation som ger stöd för de åberopade uppgifterna.

19. Sammanfattningsvis måste alla rimliga försök att ta reda på vad som har hänt personen ha gjorts och varit resultatlösa. Men om så är fallet hindrar inte den omständigheten att det är oklart vad som har inträffat att frågan om dödförklaring tas upp.

Bedömningen i detta fall

20. Av utredningen i målet framgår att S.S. enligt uppgifter från anhöriga åkte till Irak någon gång under 2005 eller 2006 och inte har hörts av sedan sommaren 2006. Han anmälde som försvunnen till Utrikesdepartementet som bad den svenska ambassaden att göra vissa efterforskningar. Korrespondensen i Utrikesdepartementets ärende, som har bifogats ansökan om dödförklaring, är i huvudsakliga delar sekretessbelagd och tillför därför endast begränsad information. Utöver detta finns det enligt A.S. uppgifter från en anhörig i Irak om att S.S. blivit bortförd och dödad av milis. Den som ska ha lämnat dessa uppgifter är dock inte namngiven och uppgifterna kring bortförandet saknar detaljer. Uppgifterna har därför lågt bevisvärde.

21. Det kan vidare konstateras att S.S. vid försvinnandet hade fru och två barn i Sverige samt att A.S. har uppgett att pappan levde här under ordnade förhållanden. A.S. har dock inte lämnat någon konkret information om pappans sociala och ekonomiska situation i Sverige eller om de närmare omständigheterna kring resan till Irak. Det finns inte heller några uppgifter från övriga anhöriga i ärendet. S.S:s hustru har trots förfrågan från Skatteverket inte yttrat sig över ansökan om dödförklaring och såvitt framgår har Skatteverket inte inhämtat något yttrande från S.S:s andre son. A.S. har inte heller lämnat någon förklaring till varför uppgifter från dessa personer, eller från andra anhöriga, inte har kunnat lämnas i ärendet.

22. Utredningen i ärendet består således i stort sett uteslutande av A.S:s egna uppgifter, samtidigt som det finns andra nära anhöriga som eventuellt skulle kunna bidra med information. De uppgifter som A.S. har lämnat är vidare knapphändiga. Enligt Högsta förvaltningsdomstolen är utredningen därför inte tillräcklig för att frågan om dödförklaring av S.S. ska kunna tas upp.

23. Skatteverkets överklagande ska därför bifallas.

Högsta förvaltningsdomstolens avgörande

Högsta förvaltningsdomstolen upphäver kammarrättens avgörande och fastställer förvaltningsrättens avgörande.

I avgörandet deltog justitieråden *Jäderblom, Ståhl, Askersjö, Gäverth* och *Nilsson*. Föredragande var justitiesekreteraren Josefine Lloyd.

Förvaltningsrätten i Stockholm (2022-08-16, Nilsson):

A.S. menar att det inte finns något skäl till att S.S. frivilligt skulle hålla sig undan eller försvinna. Den uppgift som familjen har fått från en släkting i Irak är att S.S. förts bort och dödat. Såväl svenska som irakiska myndigheter har engagerats i eftersökandet utan framgång. S.S. har inte avhörts under nästan 16 års tid. Enligt A.S. talar allt för att S.S. är död.

Förvaltningsrätten konstaterar att det har förflutit lång tid sedan S.S. anmäldes försvunnen och anser att det saknas skäl att ifrågasätta uppgifterna om att han inte hörts av på snart 16 år. Kraven för att det ska anses utrett att en person har försvunnit och avlidit är emellertid högt ställda. Trots intensiva försök att få fram information via svenska och irakiska myndigheter saknas närmare upplysningar som kan bringa klarhet i vad som har hänt S.S. Enligt förvaltningsrättens mening kan det, mot bakgrund av de uppgifter som finns tillgänglig i målet, inte anses utrett med tillräcklig styrka att S.S. har försvunnit och kan befaras ha omkommit i enlighet med bestämmelserna i lagen om dödförklaring. Som förvaltnings-

rätten ser det har Skatteverket alltså haft fog för sitt beslut. Överklagandet ska avslås.

– Förvaltningsrätten avslår överklagandet.

Kammarrätten i Stockholm (2023-10-06, Westberg, Börjesson [skiljaktig] och Ansari Shad):

Utgångspunkter för prövningen

I 1 § lagen om dödförklaring anges lagens tillämpningsområde. Av denna framgår att om någon som är försvunnen kan befaras vara död, får han eller hon dödförklaras enligt denna lag. Av 2–4 §§ framgår under vilka förutsättningar som en person ska kunna dödförklaras.

Om det är utrett att den försvunne är död, får han eller hon dödförklaras omedelbart (2 §).

Är det inte utrett att den försvunne är död men finns det med hänsyn till omständigheterna kring försvinnandet och vad som i övrigt är känt en hög grad av sannolikhet för att han eller hon är död, får frågan om dödförklaring tas upp tidigast ett år efter försvinnandet (3 § första stycket). Har försvinnandet skett i samband med en naturkatastrof eller en stor olycka eller under liknande omständigheter och finns det en mycket hög grad av sannolikhet för att den försvunne är död, får frågan om dödförklaring enligt första stycket tas upp omedelbart (3 § andra stycket).

I andra fall än dem som avses i 2 och 3 §§ får frågan om dödförklaring tas upp tidigast fem år efter försvinnandet (4 §).

I fall som avses i 3 och 4 §§ ska Skatteverket utfärda kungörelse (7 §).

Beslut om dödförklaring bör få meddelas bara om mycket starka skäl talar för att den försvunne verkligen är död, eftersom detta medför alla de rättsverkningar i personligt och ekonomiskt hänseende som inträder när någon dör. Allmänt sett måste då gälla att risken för en oriktig dödförklaring avtar ju längre tid som gått efter försvinnandet. Detta kan i och för sig tala för att långa frister bör föregå en dödförklaring. Mot detta står de anhörigas önskan att av många skäl få fastslaget att den som försvunnit är död. Enligt regeringens mening är det önskvärt att dödförklaring kan ske så snabbt som möjligt utan att rimliga krav på säkerhet eftersätts (prop. 2004/05:88 s. 15).

Europarådet har den 9 december 2009 antagit en rekommendation angående dödförklaring, CM/Rec (2009)12 of the Committee of Ministers to member states on principles concerning missing persons and the presumption of death. I rekommendationen definieras begreppet ”försvunnen person” som en fysisk person vars existens har blivit osäker eftersom han eller hon har försvunnit spårlöst och det inte finns några tecken på att han eller hon lever. I kommentarerna till Europarådets rekommendation, princip 1 p. 26, anges att rekommendationen tar sikte på fall då en person förmodas vara död men inte gäller för de situationer där en person har bestämt sig för att försvinna, t.ex. om när någon lämnat sin hemvist för en avsevärd tid.

Kammarrättens bedömning

Den fråga som kammarrätten har att ta ställning till är om S.S. enligt 1 § lagen om dödförklaring är att anse som försvunnen och kan befaras vara

död. Om så bedöms vara fallet är lagen om dödförklaring tillämplig, vilket innebär att frågan om dödförklaring kan tas upp till prövning.

Kammarrätten konstaterar att det av förarbetena till lagen om dödförklaring (prop. 2004/05:88 s. 15–19) framgår att lagstiftaren, vid utformningen av reglerna och bestämmandet av vilka tidsfrister och beviskrav som ska gälla vid ansökningar om dödförklaring, har gjort avvägningar mellan de olika motstående intressen som aktualiseras. Dessa avvägningar har sedan mynnat ut i bestämmelserna i 2–4 §§ lagen om dödförklaring, som i tur och ordning anger under vilka förutsättningar dödförklaring får ske och vilka beviskrav och tidsfrister som då gäller. I andra fall än dem som avses i 2 och 3 §§ har lagstiftaren, genom 4 §, valt att inte uppställa något beviskrav utan att i stället ange en längre väntetid än i de övriga bestämmelserna innan frågan om dödförklaring får tas upp till prövning.

Mot bakgrund av systematiken i lagen om dödförklaring och med hänsyn till det förhållandevis lågt ställda beviskrav som ligger i ”befaras vara död” i 1 § bedömer kammarrätten att det, för att beviskravet ska vara uppfyllt och lagen därmed tillämplig, får anses vara tillräckligt att det görs antagligt att någon som är försvunnen är död (prop. 2012/13:158 s. 8).

A.S. har gjort gällande att fadern S.S. åkte till Irak under år 2005 eller 2006 och att han senast hördes av i juli eller augusti 2006. En anhörig i Irak har uppgett att S.S. har förts bort av en milisgrupp och dödats. Av handlingarna i målet framgår vidare att S.S. anmäldes som försvunnen till Utrikesdepartementet (UD) under år 2006 och att svenska ambassaden i Bagdad med stöd från irakiska myndigheter har försökt att få klarhet i försvinnandet under åren 2007–2008 utan framgång. Vid försvinnandet hade S.S. hustru och två söner i Sverige.

Kammarrätten konstaterar att det nu har förflutit 17 år sedan S.S. senast hördes av och anmäldes som försvunnen. Trots att UD tillsammans med den svenska ambassaden i Bagdad och irakiska myndigheter under några år har försökt att få klarhet i försvinnandet har det inte gått att få någon information om var han befinner sig. Han är således spårlöst försvunnen och det finns inga tecken på att han lever. Det finns inte heller några omständigheter i målet som ger anledning att tro att han frivilligt har bestämt sig för att lämna sin hemvist och försvinna för en avsevärd tid. Mot bakgrund av det föregående bedömer kammarrätten att S.S. får anses vara försvunnen och kan befaras vara död i den mening som avses i 1 § lagen om dödförklaring. Detta innebär att lagen om dödförklaring är tillämplig och att frågan om dödförklaring kan tas upp till prövning. Eftersom S.S. har varit försvunnen i mer än fem år ska frågan tas upp med stöd av 4 § lagen om dödförklaring. Under sådana förhållanden ska Skatteverket enligt 7 § utfärda en kungörelse innan ett beslut om dödförklaring kan fattas. Målet ska därför visas åter till Skatteverket för vidare handläggning.

– Kammarrätten bifaller överklagandet och visar målet åter till Skatteverket för en prövning av frågan om dödförklaring av S.S. enligt skälen till denna dom.

Börjesson var skiljaktig och anförde:

Som grundläggande förutsättning för ett beslut om dödförklaring gäller att personen är försvunnen och kan befaras vara död (1 § lagen om dödförklaring). Det är den som ansöker om dödförklaring som ska visa att förut-

sättningarna är uppfyllda, dvs. i detta fall både att personen är försvunnen och kan befaras vara död.

Även om bevisningen för att en person ska anses vara försvunnen inte kan ställas särskilt högt, räcker inte enbart en uppgift från en familjemedlem om att personen är försvunnen. A.S. har gjort gällande att fadern, S.S., reste till Irak under 2005 eller 2006 och att han senast hördes av i juli eller augusti 2006. Förutom att Utrikesdepartementet (UD) under hösten 2006 mottog en anmälan om försvinnande, finns det inget i målet som ger stöd för uppgiften om att S.S. då försvann. Utöver uppgiften om att S.S. hade fru och två söner i Sverige, saknas närmare uppgifter om hans omständigheter och levnadsförhållanden i Sverige vid den aktuella tidpunkten, t.ex. arbete och ekonomi. Det saknas också konkreta uppgifter om resan till Irak och det finns inget stöd för att han faktiskt reste dit. Uppgiften från en inte namngiven anhörig i Irak om att S.S. har förts bort och dödats har mycket lågt bevisvärde. Handlingarna från UD och svenska ambassaden i Bagdad, vid tidpunkten placerad i Amman, Jordanien, är visserligen delvis sekretessbelagda men det framgår att det har funnits ett konsulärt ärende under 2007–2008. I handlingarna finns bara en kort anteckning från 2007 om att irakiska ambassaden i Amman inte har några uppgifter att bidra med. Mot denna bakgrund anser jag att A.S. inte har visat att förutsättningarna är uppfyllda för att anse fadern, S.S., försvunnen i den mening som avses i 1 § lagen om dödförklaring. Det saknas då anledning att pröva om S.S. kan befaras död.

Överklagandet ska därför enligt min mening avslås.